

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

расположен в центре у 70,59% школьникова и у 84,72% заключенных. Рисунок у нижнего края листа встречается лишь у воспитанников колонии (5,56%). Данный фактор в психографической литературе интерпретируется как символическое выражение самооценки и уверенности в себе и говорит о некоторых типичных эмоциях, связанных с собственным Я. К сожалению, приходится констатировать, что отрицательный «аффект на себя» – одно из типичных переживаний, возникающих в условиях лишения свободы.

Вывод. На основе полученных результатов можно сделать вывод о наличии у воспитанников колонии ряда качеств эмоциональности и эмоциональных состояний, которые снижают их жизнеспособность и повышают риск утраты адаптации. В разработке и апробации эффективных способов повышения жизнеспособности воспитанников колонии посредством воздействия на ее эмоциональный компонент мы видим перспективу дальнейших исследований.

УДК: 159.923.2 – 053.6.

Лавріненко В. А.

СМИСЛОВІ КОНСТРУКТИ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ КРИЗОВИЙ ХАРАКТЕР ЦІННІСНО-СМИСЛОВОГО УСВІДОМЛЕННЯ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ-НЕФОРМАЛІВ

У статті аналізуються особливості смисложиттєвої кризи підлітків із неформальних об'єднань, її прояви у ціннісно-смисловій свідомості молоді. Представлені провідні смислові конструкти, що використовуються неформалами для опису основних векторів осмислення життя.

Ключові слова: ціннісно-смислова свідомість, смисложиттєва криза, наратив, смисловий конструкт.

Актуальність дослідження. Дослідження проблеми протікання підліткової кризи та її вираження у ціннісно-смисловій свідомості молоді особистості є актуальним на часі, оскільки зумовлене істотними змінами у ставленні до життя сучасних підлітків, характері їх взаємодії з однолітками та стратегіях вирішення протиріч, що лежать в основі даної кризи. Особливу роль у протіканні кризи підліткового віку відіграє ціннісно-смислова сфера, котра відображає орієнтири реалізації намагань дитини довести свою самостійність та незалежність, компетентність у житті.

Аналіз актуальних досліджень. Становлення особистості підлітка відображає наявність вираженої смисложиттєвої кризи, яка виступає різновидом психобіографічної кризи і породжується об'єктивно існуючими протиріччями у пошуці та практичній реалізації молодою особистістю

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

смислу власного життя (К. В. Карпинський [2]). При цьому важливою особливістю життєвих смислів підлітків є, з одного боку, їх залежність від умов соціальної взаємодії, з іншого – провідна роль ціннісно-смыслових настанов підлітків у визначенні комунікативних орієнтацій та стратегій самовираження (Д. О. Леонтьєв [4]).

Усі компоненти ціннісно-смыслові сфери молоді особистості інтегруються у її ціннісно-смысловій свідомості, формування якої (за З. С. Карпенко [1]) відбувається шляхом засвоєння представлених у соціальному макросередовищі ціннісних ідеалів, які заломлюються через відповідні уявлення референтної для підлітка малої групи (у тому числі і неформальних молодіжних об'єднань).

При цьому ми розуміємо ціннісно-смыслову свідомість особистості як «вершинне», цілісне, інтегративне утворення особистості, яке відображає основні вектори непротирічного і структурованого осмислення людиною власного «Я» у вигляді смыслових конструктів та наративів на основі інтегрування власного життєвого досвіду з урахуванням дискурсів соціального існування, що виражається у смысловій регуляції діяльності та життєздійснення [3].

Виклад основного матеріалу. Проведене нами емпіричне дослідження направлене на вивчення особливостей ціннісно-смыслові свідомості підлітків-неформалів. Зокрема, у даній публікації увага акцентована на особливостях вираження життєвої кризи у смыслових конструктах, які виступають проявом ціннісно-смыслові свідомості підлітків із неформальних об'єднань.

За результатами емпіричного дослідження, яке включало порівняння показників вираженості смысловиттєвої кризи у неформалів (експериментальна група) та підлітків, які не входять до неформальних об'єднань (контрольна група), встановлено, що 57% підлітків-неформалів характеризуються вираженими ознаками смысловиттєвої кризи. Вони схильні негативно оцінювати свої особистісні властивості, сприймати їх як перешкоди на шляху до життєвого успіху.

Такі підлітки характеризуються орієнтацією на самозвинувачення та внутрішню конфліктність, проявляють низький рівень осмисленості життя та наявність специфічних труднощів у смысловій регуляції і смислотворенні життєвого шляху. Підлітки-неформали інтенсивно переживають внутрішню спустошеність, вичерпаність, нереалізованість у житті. При цьому визначено, що більшість контрольної групи (52%) характеризується відсутністю смысловиттєвої кризи. Вони схильні до

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

успішного осмислення життя, у вчинках керуються властивими їм смисловими настановами, які їх влаштовують та задовольняють.

При цьому підлітки з експериментальної групи характеризуються більшою кількістю смислових конструктів, які відображають наявність смисложиттєвої кризи, ніж респонденти із іншої групи. Вони дійсно відчують суб'єктивну незадоволеність своїм життям, розцінюють його як непродуктивне та неефективне. Підлітки з контрольної групи також характеризуються використанням смислових конструктів, що відображають смисложиттєву кризу, проте їх кількість значно менша.

Найбільш вираженими смисловими конструктами, які відображають смисложиттєву кризу підлітків, є «Навіщо жити з тими, хто не розуміє тебе» (зафіксований у 47% неформалів та 23% інших підлітків), «Страждаю від неможливості проявити себе» (43% та 20% відповідно), «Мої дії не співпадають з тим, що важливо для мене» (40% та 20%), «Життя не має для мене смислу» (40% та 10%), «Я нічого не спроможний зробити» (38% та 10%). Найменш вираженими смисловими конструктами з ознаками кризи є такі: «Краще бути одному, ніж жити з тим, хто не приймає мій стиль» (15% серед неформалів та не властивий підліткам контрольної групи взагалі) та «Часто я не хочу жити взагалі» (10% серед експериментальної групи та не виражений серед контрольної).

Виокремлені нами смислові конструкти із ознаками суб'єктивної незадоволеності життям згруповані за відповідною тематикою, що відображає найбільш суттєві аспекти підліткової смисложиттєвої кризи. Зокрема, перша група смислових конструктів визначена як «беззмістовність у стосунках з іншими» («Навіщо жити з тими, хто не розуміє тебе», «Я не цікавий / а для інших», «Краще бути одному, ніж жити з тим, хто не приймає мій стиль»). Такі смислові конструкти найбільше виражені і відображають фрустрованість комунікативної потреби підлітків. При цьому наявність негативного комунікативного досвіду відображається у сприйнятті власного «Я» підлітками і провокує викривлене сприймання власних психологічних характеристик. У неформалів такі смислові конструкти мають також і специфічне забарвлення, оскільки пов'язані з неприйняттям способу життя та інтересів субкультури з боку оточуючих, що інтегрується, наприклад, у смислових конструктах «Краще бути одному, ніж жити з тим, хто не приймає мій стиль» та «Такий одяг – стиль мого життя, а інші його не приймають».

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Другу групу смислових конструктів з ознаками смисложиттєвої кризи визначено як «порушення смислової регуляції поведінки». Її складають такі смислові конструкти, як «Мої дії не співпадають з тим, що важливо для мене», «Не маю мети, просто живу» та «Не розумію, чому так роблю». Наявність таких смислових конструктів у самоописах досліджуваних свідчить про невідповідність наявних у них особистісних смислів і цінностей з їх діями, вчинками та ставленнями. Відповідно, це свідчить про порушення смислової регуляції поведінки досліджуваних. При цьому вираженість таких смислових конструктів серед неформалів значно більша, ніж серед інших підлітків, що доводиться відсотковими значеннями.

Третю групу смислових конструктів визначено як «беззмістовність у житті». Її складають такі смислові конструкти як «Життя не має для мене смислу», «Я нічого не спроможний зробити», «Раніше знав / ла, що цінне для мене, а тепер – ні», «Часто я не хочу жити взагалі». Семантичне навантаження цих конструктів відображає проблеми у осмисленні житті підлітками, їх неспроможність означити для себе смисл життя, дезорганізованість та дифузність їх ціннісно-смислової свідомості, порушення в системі ієрархії життєвих цінностей, нерозвинутість механізмів смислотворення. Такі смислові конструкти є, власне, прямим вираженням смисложиттєвої кризи, дезорієнтованості особистості у системі власних смислів чи їх відсутність.

Інші смислові конструкти свідчать про проблеми у самовираженні і самопрезентації підлітків («Страждаю від неможливості проявити себе») та певні прояви негативізму («Роблю все не так, як кажуть» та «Для мене не важливе те, що говорять батьки»). Загалом, прояви смисложиттєвої кризи, виражені у смислових конструктах підлітків, відображають найбільш важливі та цінні для них сфери життя – спілкування з іншими, досягнення дорослості та позитивне сприйняття себе – які фрустровані у цьому віці, що свідчить про відкритий та явний характер підліткової кризи.

Висновки. Підлітки-неформали характеризуються вираженими ознаками смисложиттєвої кризи, не задоволені наявними у них смисловими орієнтаціями та установками, відчують беззмістовність свого існування, а їх діяльність не підпорядковується смисловій регуляції поведінки. Натомість підлітки із контрольної групи переважно мають осмислене ставлення до життя та у діях керуються смисловими настановами. Смислові конструкти неформалів

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

відображають вираженість смисложиттєвої кризи у сфері міжособистісних стосунків з іншими, смислової регуляції поведінки та беззмістовності в осмисленні життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко З. С. Психологічні основи аксіогенезу особистості: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / З. С. Карпенко; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 1999. – 37 с.
2. Карпинский К. В. Опросник смисложизненного кризиса: [монография] / К. В. Карпинский. – Гродно : ГрГУ, 2008. – 108 с.
3. Лавріненко В. А. Особливості ціннісно-смислової свідомості підлітків із неформальних об'єднань / В. А. Лавріненко // Психологія і особистість. – 2015. – № 2. – Ч. 1. – С. 168–185.
4. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.

УДК 155.9

Лашко О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОВІРИ І САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей саморегуляції та довіри у студентів технічного вищого навчального закладу. Описано результати проведеного серед студентів опитування.

Ключові слова: довіра, саморегуляція, університет, студент.

Постановка проблеми. Більшість словників [1] тлумачать довіру як впевненість у чийсь сумлінності, щирості, в правильності чогось. У широкому розумінні, довірчі відносини – відкриті, позитивні взаємовідносини між людьми, що містять впевненість у порядності та доброзичливості іншої людини, з яким той, що довіряє, знаходиться в тих чи інших відносинах.

Довіра відіграє важливу роль у регулюванні свідомості та поведінки особистості. Проведений Т. П. Скрипкіною аналіз робіт дослідників довіри як умови існування деякого іншого явища дозволив авторці виокремити три різновиди довіри: довіру до світу, довіру до інших та довіру до себе [2, с. 76]. У залежності від того, про який вид довіри йдеться мова, можна розглядати соціально-психологічні функції, які виконує довіра у суспільстві.

На міжособистісному рівні довіра регулює міжособистісні відносини, зокрема виконує функцію зворотного зв'язку в процесі самопізнання особистості, виступає засобом психологічного полегшення, поглиблення взаємовідносин. Крім того, довіра активізує комунікацію і взаємодію, знижує ризик і мобілізує активність сторін взаємодії. Довіра прискорює